

Fackuppsats

Antonia von Etter

Jag vill forma goda läsare

Hur lätt är det att plocka ut det viktigaste ur en lärobokstext, som när man läser den inför ett prov till exempel? Jag minns att många av mina klasskamrater i gymnasiet inte ens öppnade böckerna inför proven. De menade att böckernas texter var alltför krångliga och att det tog alltför lång tid att bena sig igenom dem. De läste hellre anteckningarna de gjort i häftet och nöjde sig med ett medelmåttigt vitsord.

De krångliga texterna

Ja, visst är det lätt att stämpla skolbokstexterna som krångliga och opedagogiska, vissa är kanske till och med det, men många gånger kommer jag på mig själv med att klaga över dessa texter utan att alls själv ha något bättre förslag. Stoffträngsel är nästan att förvänta med tanke på hur mycket information eleverna i gymnasiet behöver få för att klara studentexamen. Skolbokstexterna ÄR inte lätta att ta till sig och en av orsakerna är just den enorma mängden information som pressats ihop i böckernas spalter. Nu i efterhand inser jag att även om böckerna inte alltid innehåller de lättaste texterna går det ändå bra att jobba med dem. Jag har nämligen insett något som så här i efterhand känns självklart; det är inte meningen att läroboken ska kunna stå för sig själv. Om det vore så hade ingen av oss lärare behövt jobba. Även om jag är bombsäker på att det finns mycket man kan bättra på vad gäller texterna i de finlandssvenska läroböckerna kan jag nu förstå varför många texter ser ut som de gör. Nu ser jag dessa texter som en möjlighet, ett redskap till att öva läsförståelse.

Professor Monica Reichenberg har i sin forskning intresserat sig för läsning och läsförståelse och hon listar (i *Vägar till läsförståelse*) många olika faktorer som negativt påverkar läsförståelsen utöver den tidigare nämnda stoffträngseln. När elever har svårt att förstå en text beror det ofta på att gapet mellan texten och läsaren är för stort. Det handlar då ofta om att elevernas förkunskaper inte riktigt räcker till eller att själva ordförrådet inte är stort

nog för att de ska förstå texten helt och hållet. Reichenberg kallar det som många av eleverna i skolan sysslar med för passiv läsning. Passiv läsning innebär alltså att eleverna endast läser texterna ytligt utan att läsa mellan raderna. Många av eleverna som läser på detta sätt är inte ens själva medvetna om att de inte förstått det de läst. Den passiva läsningen beror på alla de faktorer som också påverkar läsförståelsen men ibland kan elever ha svårt med att överhuvudtaget avkoda texten och då finns det sällan någon energi kvar för att läsa mellan raderna och tolka texten.

Vilka strategier?

Det som eleverna inte vet är att dessa överhoppade tankeled och de luckor som finns i texterna de läser behöver fyllas ut med någonting. Nej, det här är inte självklart för eleverna! De vet inte att man i läsningen själv behöver vara aktiv, slå upp ord, aktivera sina förkunskaper eller skaffa sig de nödvändiga förkunskaperna och sedan ta sig an texten en gång till. Tror de att informationen i texten bara ska gå att andas in som frisk luft efter en regnskur? Av någon anledning ser de också texten som något allsmäktigt som de inte på några villkor får ifrågasätta. De tror att de inte har något eget att bidra med till texten.

Läsningen måste ses som den aktiva handling den är. Efter långt forskande finns det strategier för hur vi som lärare kan få eleverna att läsa aktivt och mellan raderna. Vi måste få eleverna att inse att läsaren är en aktiv medskapare av texten och att det bakom varje text ligger en författare på lur, en författare som inte behöver ses som en given auktoritet. De behöver förstå att det är bra att ifrågasätta författaren och texten. Eleverna måste utveckla ett metakognitivt förhållningssätt till sin läsning och till sin strategianvändning. Läroplanen tar upp läsförståelsestrategier inte senare än i årskurs två, då målet är att eleven "har bekantat sig med strategier som förbättrar läsförståelsen och kan vid behov använda dessa". En elev som går ut nian ska för ett gott vitsord läsa och förstå olika slags texter samtidigt som de kan använda fungerande lässtrategier.

Läsförståelsestrategierna!

Läsförståelsestrategier är något som vi lärare explicit måste öva med eleverna. Det räcker inte att vi förklarar de svåra orden innan vi tar oss an en text i klassen, utan vi måste hjälpa eleverna att se när de själva behöver fylla i luckorna i texten. De måste lära sig att hitta dessa luckor på egen hand och haja till. De måste lära sig att plocka ut det viktiga i en text och kunna sammanfatta den med egna ord. Ja, visst är det här sådant vi jobbade med också när jag gick i skolan men ingen har förklarat för mig att det var lässtrategier vi sysslade med, varför inte det?

Det är inte länge sen jag själv satt i högstadiets skolbänk och surade över att jag inte förstod texterna i historieboken. Jag smällde igen boken i protest över de svåra texterna var och vägrade läsa vidare. Men innerst inne var det nog inte texterna jag var sur för, det var oron över att inte hänga med. Vad är det för fel på mig som inte förstår texterna? Jag är övertygad om att alla människor upplevt liknande situationer under sin skoltid. Vore det inte bra att befria eleverna från liknande erfarenheter genom att tydligt visa att läsförståelse inte är något man kan automatiskt och att det finns knep man själv kan ta till för att tyda en svårare text.

I all iver tog jag reda på hur man riktigt i praktiken ska gå tillväga när man lär eleverna använda lässtrategier. Det visade sig finnas en massa material tillgängligt på nätet, bland annat en serie YouTube-klipp som steg för steg visar hur man kan arbeta i klassen (sökord: läsförståelsestrategier). Det viktigaste är att först och främst berätta för eleverna om vad lässtrategier går ut på, därefter är det viktigt att själv fungera som en modell genom att tänka högt så att eleverna ser hur man ska gå till väga när man läser texter. Eleverna kan senare arbeta i mindre grupper för att stötta varandras strategianvändning och därefter kan man låta eleverna jobba självständigt.

Olika forskare har kommit fram till ganska lika strategier och några av dem har jag varit inne på redan. Eleverna behöver alltså öva på att sammanfatta olika texter och då samtidigt öva sig på att se vad som är mer eller mindre viktigt i en text. De ska öva på att ställa frågor till texten som t.ex. Vem handlar texten om? När utspelar sig händelserna? Varför måste

huvudpersonen gjorde si eller så? Det är också väldigt bra att låta eleverna försöka förutspå handlingen i texter utgående från bilder eller rubriker, det aktiverar deras förkunskaper. Det är också viktigt att behandla en text medan man läser den, i mindre bitar. Alla dessa relativt enkla strategier ökar elevernas förståelse av textens innehåll.

Vi måste som lärare göra upp vår egen plan över hur vi går tillväga när vi behandlar lässtrategier i klassen. Även om det kan kännas torrt gagnar det eleverna att vara konsekvent och skapa styrda dialoger, kring texterna, dialoger där eleverna känner till reglerna. Den styrda dialogen eller samtalet får eleverna att känna sig trygga eftersom de vet vad som förväntas av dem. Samtidigt är det skönt för oss lärare att ha ett mönster att följa.

I och med den snabba tekniska utvecklingen har mycket av ansvaret skjutits över på eleverna själva. Dagens ungdom är experter på att leta efter och hitta information och vår uppgift är inte längre att stå framför klassen och föreläsa utan att agera handledare. Jag ser detta som en tillgång till lässtrategiarbetet speciellt när det kommer till att fylla texternas tomrum. Smarttelefonerna gör att möjligheterna är oändliga. Men eftersom elevernas forskning värdesätts så högt är det av ytterst stor vikt att de lär sig läsförståelsestrategier. Man kan ju hoppas att detta elevcentrerade arbetssätt också gör en god grund för lässtrategiarbetet, att eleverna ser sig som en i allmänhet aktivare del av den egna inläringen.

All forskning kring läsförståelsestrategier har gett goda resultat och det förvånar mig inte alls. Smått förbryllad är jag nog över att det inte under min skoltid förekommit någon som helst explicit lässtrategiundervisning. Många lärare överskattar elevernas läsförmåga och glömmer bort att den verkligen behöver tränas. Poängteras bör att läsförståelse inte enbart är något modersmållärarna ska syssla. Dessutom bör vi minnas att arbetet med lässtrategier inte är något som pågår under en kort sekvens utan något som behöver upprätthållas och stödas genom hela skoltiden.

Är det någon vits att ge våra passivt läsande elever en lärares färdigtuggade lärobokstext i form av anteckningar? Kanske det fungerar för någon men jag tror starkt på att låta eleverna ta itu med lite krångligare texter om det med rätt handledning kan hjälpa dem att utvecklas till goda, ivriga läsare.

Källor

Reichenberg, Monica, 2008: Vägar till läsförståelse, Göteborg

Reichenberg, Monica, 2000: Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevernas förståelse av olika textversioner, Göteborg

Bråten, Ivar, 2008: Läsförståelse i teori och praktik, Lund

Nätsidor

YouTube-klipp angående läsförståelsestrategier

https://www.youtube.com/watch?v=CxzCP_ytFrU&list=PLyoKDRCO9tQzrmaDE76yjpNZ6IHQIPkz9

Läroplanen

<http://www02.o-ph.fi/svenska/ops/grundskola/LPgrundl.pdf>